

STRUČNÁ HISTORIE STÁTŮ

Surinam a Nizozemské Antily

Eva Kubátová

Nakladatelství Libri
Praha 2015

© Eva Kubátová, studentka Filozofické fakulty Univerzity Karlovy v Praze,
2015

© Libri, 2015

ISBN 978-80-7277-540-8

Nakladatelství Libri upřímně děkuje Velvyslanectví Nizozemského království v Praze za podporu při vydání knihy *Surinam a Nizozemské Antily* v edici *Stručná historie států*.

De uitgeverij Libri dankt de Ambassade van het Koninkrijk der Nederlanden te Praag hartelijk voor de ondersteuning van de publicatie van het boek *Surinam a Nizozemské Antily* in de editie *Stručná historie států*.

Koninkrijk der Nederlanden

Výzkum vedoucí k této publikaci byl spolufinancován grantem poskytnutým Grantovou agenturou UK, č. 540813, s názvem Španělsko-nizozemské soupeření v karibské oblasti 17. století, řešeného na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy v Praze.

OBSAH

Úvodem	11
Zeměpisné a terminologické zařazení.....	12
Obyvatelstvo, reliéf a hospodářství	14
Fauna a flóra	17
Původní obyvatelstvo	18
Arawakové v Surinamu.....	19
Caiquetíos na ostrovech Curaçaa	20
Příchod prvních kolonizátorů.....	21
Počátky osídlení Divokého pobřeží	21
Nizozemské lodě u guyanských břehů.....	23
Ostrov kanibalů, obrů a pečených kněží.....	24
Krutý osud curaçaoských indiánů	28
Nizozemský vstup do španělských vod	29
Západoindická společnost.....	30
Osídlení Curaçaa a okolních ostrovů	32
Nizozemské sídlení v karibské oblasti.....	34
Boj o Svatý Martin	37
Stuyvesant znovu u amerického kormidla	38
Od kalvinismu k židovské imigraci	39
Daňový systém	42
Karibská oblast v krizi	44
Skuteční nepřátelé Nizozemců v 17. století	45
Nizozemci na ústupu před Angličany	46
Franko-nizozemská aliance sjednává pořádek	47
Další obrat v karibských dějinách	49
Mír z Bredy	50
Tajné anglo-francouzské spojenectví	51
Nizozemci si vyhlédli Francouzské Antily	53
Nová Západoindická společnost	55
Sklonek 17. století v karibské oblasti.....	56
Zavedení zemědělského programu na Curaçau	59

Válečné rozbroje 18. století na ostrovech Curaçaa...	61
Kontrasty válečných stavů.....	62
První anglické mezivládí na Curaçau.....	69
Curaçao zpět v nizozemských rukou.....	73
Curaçao pod druhým anglickým mezivládím.....	76
Závětrné ostrovy v dramatickém 17. století.....	79
Prosperita Závětrných ostrovů v 18. století.....	86
Nizozemské osidlování Divokého pobřeží.....	93
První anglo-nizozemské válka.....	95
Druhá anglo-nizozemská válka.....	96
Surinam pod velením nové WIC.....	98
Anglické mezivládí v Surinamu na počátku 19. století.....	105
Specifika nizozemské kolonizace.....	107
Náboženské otázky.....	107
Vzdělanost.....	109
Zdravotnictví.....	110
Koloniální architektura.....	111
Ekonomika.....	111
Otrokářství.....	112
Obchodování s otroky v rámci koloniálních impérií....	115
Otrokářská legislativa.....	118
Ostrovy ABC v 19. století.....	124
Správní fungování ostrovů.....	124
Komplikované vztahy s Venezuelou.....	126
Pod velením Paramariba.....	131
Ostrovy ABC ve znamení venezuelské nejistoty.....	134
Ekonomika druhé poloviny 19. století.....	140
Zrovnoprávnění curaçaoských otroků.....	142
Vztahy mezi Curaçаем a Venezuelou na sklonku 19. století.....	147
Průběh 20. století.....	151
Ropa na ostrovech ABC.....	151
Meziválečné období na Curaçau.....	153
Druhá světová válka.....	157
Nizozemské Závětrné ostrovy v 19. a 20. století.....	159

Surinam v průběhu 19. a 20. století	162
Krise 19. století	162
Zrušení otroctví.....	165
Nové komodity počátku 20. století.....	169
Guyanské příhraniční diskuse	171
Surinamská ekonomická krize a protivládní nepokoje	172
Vývoj nizozemských držav ve 20. století	174
Ústavní změny	175
Ostrovni ekonomika „nového stylu monarchie“	177
Surinamská ekonomika.....	179
Společnost v 19. a 20. století	182
Přelom 20. a 21. století.....	184
Dési Bouterse v Surinamu	184
Rozpuštění Nizozemských Antil	186
Palčivé problémy současnosti.....	188
České stopy v nizozemských državách.....	189
Literatura	191
Doporučená literatura historického rázu	191
Doporučení autoři beletrie	193
Kultura	196
Státní symboly Surinamu	197
Státní symboly ostrovů bývalých Nizozemských Antil.....	198
Státní symboly ostrovů BES	201
Gastronomie	204
Tanec, hudba a svátky.....	206
Rady a doporučení pro turisty	208
Zajímavé webové stránky.....	210
Jazyková situace	211
Surinamský sranan.....	211
Antilské papiamento.....	213
Jazyková první pomoc.....	214
Encyklopedická poznámka	216

Úvodem

Surinam a nizozemské koloniální državy v karibské oblasti tvořily po dlouhá staletí nedílnou součást koloniální historie. Nizozemsko díky svým strategickým pozicím ovlivňovalo běh dějin, avšak koloniální historiografie se tomuto tématu příliš nevěnuje, především ve srovnání s detailně prostudovanou španělskou kolonizací. A čím více je toto téma v pozadí akademického bádání, tím více zůstává skryto i široké veřejnosti.

Nizozemská přítomnost v Novém světě je velmi obsáhlým tématem, které by vydalo na samostatnou publikaci ke každému z geografických celků, jichž se týká. Tato kniha je tak pouhým startem pro české čtenáře, kteří se snad dějinami nizozemské kolonizace uprostřed španělských vod budou cítit osloveni.

Stejně jako mnohá další území pod koloniální správou evropských mocností, i tato si prošla dlouhou cestou od vykořisťování přes ekonomický monopol a bouřlivé období latinskoamerických bojů za nezávislost až k vlastní samostatnosti.

Zásadní rozdíl mezi Antilami a Surinamem nespočívá ani tak v rasovém složení či ekonomickém zaměření, jako spíše v politicko-historické perspektivě – Antily byly důležitými centry obchodu, zatímco Surinam plantážní kolonií. To, co je však spojuje, je dlouhá cesta k nezávislosti – Surinam jí dosáhl až roku 1975 a Antily prakticky až v roce 2010.

Zeměpisné a terminologické zařazení

Setkáváme se s poměrně geograficky roztržštěným komplexem zemí, které jsou spolu svázány historickým koloniálním dědictvím. Hned na začátku knihy si prozradíme, že termín „Nizozemské Antily“ uvedený v názvu, označuje již neexistující státní celek, který spojoval šest karibských ostrovů – Arubu, Bonaire, Curaçao, Sabu, Svatý Martin a Svatý Eustach. Nejkorektnější by bylo, aby se tato publikace jmenovala „Surinam a ostrovy tvořící součást Nizozemského království spolu se zvláštními správními obvody Karibského Nizozemska“. Vycházejme ale z předpokladu, že se jedná o první česky psanou knihu na dané téma a ponechejme vědomě nesprávné označení „Nizozemské Antily“, přičemž celou záležitost osvětlíme v kapitole „Rozpuštění Nizozemských Antil“.

Surinam (resp. Surinamská republika, dříve nazývaná Nizozemskou Guyanou) je nejmenším suverénním státem Jižní Ameriky a nalézá se na jejím severním pobřeží, mezi Britskou a Francouzskou Guyanou, od nichž je oddělen řekami Corantijn na západě a Marowijne na východě.

Oblast Nizozemských Antil lze rozdělit na dvě části: skupinu Curaçaa a Závětrné ostrovy. V blízkosti venezuelského pobřeží se nachází skupina Curaçaa (podle počátečních písmen také nazývána „ABC“, stejně jako bude označována v této knize), čítající ostrovy Aruba, Bonaire a Curaçao. Závětrné ostrovy (označované jako „SSS“) – Saba, Svatý Eustach a Svatý Martin – jsou od ABC poměrně vzdálené, na mapě byste je hledali východně od Portorika a Panenských ostrovů v jižním pásu Malých Antil.

A stejně jako je lehce problematický název této knihy, nevyhneme se komplikacím ani v případě pojmenování jednotlivých skupin. Terminologie se liší právě u ostrovů SSS – zatímco v nizozemštině a španělštině jsou označovány jako Návětrné (tedy jako *Bovenwindse Eilanden* v nizozemštině

a *Islas de Barlovento* ve španělštině), angličtina i čeština je považuje za Závětrné (s anglickým ekvivalentem *Leeward Islands*). Dělení ostrovů na návětrné a závětrné plyne z faktu, že příznivý východní vítr pomáhal lodím snadněji doplout právě na návětrné ostrovy, zatímco ty závětrné vyžadovaly složitější manévrování. Návětrné Antily však byly v českém pojetí tohoto názvu z historického hlediska především francouzské dominium. S ohledem na výše uvedené skutečnosti proto ponechme stranou geografické a historické nejasnosti ohledně směru větrů a pro účely této publikace stanovme za platný český název „Závětrné ostrovy“.

V souvislosti s terminologií je nutno upřesnit i toponymii s ohledem na výrazy *Nizozemsko* versus *Holandsko*. Nizozemsko je v této publikaci ve většině případů (především dějin staršího data) zkráceným pojmenováním pro Spojené nizozemské provincie, resp. Republiku spojených nizozemských provincií - státní celek existující mezi lety 1581–1795. Přídavné jméno *nizozemský* se pak vztahuje výlučně k celému tomuto státnímu celku, stejně jako k Nizozemsku, jak ho známe dnes.

V češtině je běžné dnešní Nizozemské království, resp. Nizozemsko, označovat jako *Holandsko*. Tento výraz se ujal především v dobách tzv. zlatého věku, kdy se proslavily *holandské* výrobky a umění a *holandští* obchodníci křižovali celý svět. Tento výraz je pro označení celé země nesprávný, jelikož se vztahuje pouze k provinciím *Noord-* a *Zuid Holland*, tedy Severního a Jižního Holandska. Přídomek *holandský* se tedy v rámci této publikace bude vztahovat výhradně k původu v těchto dvou *nizozemských* provinciích. Obdobná situace nastává rovněž v případě nizozemské provincie *Zeeland*, ke které se pojí přídavné jméno *zeelandský*.

Terminologické upřesnění si zaslouží i výraz *Západní Indie* coby souhrnné pojmenování pro celý americký kontinent. Toto označení pochází z počátků kolonizace, kdy se

Kryštof Kolumbus domníval, že objevil západní cestu do Indie. *Západní Indie* jsou v této knize užívány v plurálu, ačkoliv se tímto vymykají kodifikaci českého jazyka, který takovou formu nepřipouští. Záměrné využití množného čísla je však plně v souladu se zahraničními prameny, kde název figuruje výhradně jako *Indias Occidentales* ve španělštině či *West Indies* v angličtině.

Obyvatelstvo, reliéf a hospodářství

Podle sčítání z roku 2010 je nejlidnatějším ostrovem Curaçao se 145 000 obyvateli a současně je také ze všech ostrovů největší – měří 444 km². Na druhém místě v populaci je Aruba se 101 000 obyvateli, velikostně je však až na třetím místě se 180 km², a to za Bonaire, které měří 288 km² a má 16 500 obyvatel. Nej hustěji je osídlen Svatý Martin – na pouhých 34 km² žije přes 37 000 obyvatel. Velikostně předposlední je Svatý Eustach s 21 km² rozlohy a téměř 4 000 obyvateli. Nejmenší je Saba s pouhými 13 km² a necelými dvěma tisíci obyvatel. Svým hornatým reliéfem ostrovy zvyšují průměrnou výšku Nizozemského království – zatímco nejvyšší hora v Nizozemsku *Vaalserberg* měří pouhých 322,5 m, na Sabě se nachází neaktivní sopka Mount Scenery s vrcholem ve výšce 887 m n. m.

Zatímco Antily do 20. století vstoupily s relativně jednotnou rasovou strukturou, jinak tomu bylo u Surinamu, jehož etnické složení obyvatelstva zaznamenalo dramatické změny už v průběhu pracovní migrace v 19. století.

Drtivou většinu ostrovní populace tvoří potomci afrických otroků, i v Surinamu jsou kreolové významnou skupinou společnosti. Oproti španělskému pojetí, ve kterém je *criollo* Evropan narozený v Americe, Nizozemci kreoly chápou jako potomky Afričanů s velmi širokou škálou odstínů pleti. Podle surinamského sčítání lidu z roku 2012 však tvoří nejpočetnější populační skupinu Hindustánci (původní obyvatelé severní

Indie hovořící hindustánštinou, populárním dialektem hindštiny), jejichž 148 000 příslušníků tvoří 27 % surinamské společnosti. Právě tato skupina zažila od 60. let 20. století enormní populační růst a nahradila na první příčce kreoly, kteří dnes tvoří jen 16 % populace a nachází se tak na třetí příčce co se počtu týče. Neméně významnou skupinou jsou také Javánci, kteří stejně jako Hindustánci prošli významným populačním nárůstem a dnes tvoří 14 % společnosti. Největším posunem rozhodně prošli *Marooni*, jejichž potomci jsou dodnes známi jako „černoši z buše“, (*Bush Negroes*) či *Maroons* podle španělského výrazu *cimarrón*, který byl hanlivě využíván pro uprchlé černochoy. Abychom dodrželi terminologickou správnost, využijeme pro účely této publikace právě novotvar *Maroon*. Tato populační skupina v 60. letech čítala kolem 30 000 příslušníků, avšak dnes se k nim hlásí celých 118 000 osob, což je staví na druhou příčku hned po Hindustáncích. Je také nutné dodat, že tento rychlý nárůst pravděpodobně nebyl způsoben extrémní populační explozí, ale spíše rozdílnou terminologií při jednotlivých sčítáních lidu. Naopak nejméně početné je v Surinamu nativní obyvatelstvo, které činí pouhých necelých 8 % z celé populace (ačkoliv dřívější zdroje uváděly ještě daleko nižší údaje). Pestrost etnického složení byla na vlajce Surinamu do roku 1975, kdy byla přijata současná forma (viz kapitola „Státní symboly Surinamu“), reprezentována černým oválem na bílém pozadí, který spojoval pět různobarevných hvězd – bílou, černou, hnědou, žlutou a červenou.

Téměř polovina z 573 000 obyvatel Surinamu žije v hlavním městě Paramaribu, zatímco zbytek obyvatelstva je rozmístěn v dalších městech a osadách, které však svou velikostí ani zdaleka nepřipomínají „dřevěné město“ Paramaribo. Jmenujme několik z nich: Nieuw Nickerie, Moengo, Albina, Nieuw Amsterdam, Totness, Lelydorp či Wageningen. Drtivá část vnitrozemí je vyplněna pralesy a savanami, které často propojují chráněná území. Největší z nich je rezervace Cen-

trální Surinam, která zabírá více než 10 % rozlohy státu a od roku 2000 je na seznamu Světového dědictví UNESCO. Reliéf lze rozdělit do tří pásů – při pobřeží se rozprostírá nížina, která postupem do vnitrozemí stoupá přes křovinaté savany až do Guyanské vysočiny, jejíž nejvyšší vrcholky přesahují 1 000 m n. m. Surinam má světové prvenství v zalesněných plochách – tvoří celých 91 % území.

Povrch Surinamu je protkán řadou vodních toků (z nichž nejvýznamnější jsou řeky tvořící západní a východní hranici – Corantijn a Marowijne, dále pak také řeky Surinam, Commewijne, Cottica, Coppename či Saramacca) s množstvím vodopádů. Právě vzhledem k velkému počtu řek tekoucích směrem od jihu na sever (s vyústěním do Atlantského oceánu) je takřka nemožná plynulá doprava z východu na západ a opačně, a z toho důvodu je v Surinamu jen velmi řídká silniční síť.

Surinamská ekonomika žije především z pěstování zemědělských plodin a těžby surovin. Zatímco koloniální staletí byla ve znamení monokultury cukrové třtiny, ve 20. století ji nahradil jiný monopol – bauxit. Této základní suroviny k výrobě hliníku má totiž Surinam jedny z největších zásob na světě. Těžba bauxitu umožňuje vládě financovat rozvoj infrastruktury, především železnic a vodních elektráren – ta největší z nich na řece Surinam zabezpečuje 75 % energie potřebné pro celou zemi. Dalšími významnými těžebními surovinami jsou zlato a ropa, která od roku 2014 zaujímá druhou příčku exportních komodit právě za bauxitem.

Jak brzy uvidíme v historické části této publikace, ostrovy bývalých Nizozemských Antil jsou bohaté na sůl, která byla v koloniálním období velkým hybatelem dějin. Významnou ekonomickou složkou na ostrovech je dnes především rychle se rozvíjející turismus, který postupně vytlačuje tradiční ekonomická odvětví, jako např. rybolov. Ostrovy ABC jsou rovněž významným dodavatelem ropy.